

Ára: 2.50 F.

KATOLIKUS TANITÁS A TULAJDONJOGRÓL

IRTA:
MIHELICS VID

Ú J E M B E R
KISKÖNYVTÁRA

Veritas liberabit vos

Az igazság felszabadít titeket

AZ ÚJ EMBER KISKÖNYVTÁRA

minden egyes füzetének ez a szentírási idézet a jeligéje, amely azt a hűséggel vállalt célkitűzésünket fejezi ki, hogy következetesen és megalkuvás nélkül szolgáljuk, feltárjuk és olvasóink előtt megvilágítsuk az igazságot, bárhol, bárhonnán jelentkezik, mert ami az igazság, az egyben katolikum s ami igaz, az egyúttal katolikus is.

Katolikus tanítás a tulajdonjogról.

A francia forradalom óta nincs társadalmi intézmény, amelyet annyira vitatnának, mint a magántulajdont. S ezt természetesnek kell találnunk. A tulajdonjog egyike azoknak az alapvető kérdéseknek, amelyeket minden elképzelhető jogrendnek meg kell oldania, s a korunk arculatát meghatározó demokratikus és szociális törekvéseknek szükségképen körülötte mint tengely körül kell mozogniok. Annál sajnálatosabb, hogy politikai, tehát már érzelmileg fűtött beszédekben, pártok megnyilatkozásaiban és egyéb toborzó írásokban mérhetetlenül több szó esett és esik róla, mint tudós művekben, amelyeknek feltétele a szenvedélytől mentesség és a gyökérig hatolás. Az újabb társadalom- és jogbölcselet feltűnő tartózkodást tanúsított a kérdés önálló anyagként való tárgyalásától, talán mert művelőit visszariasztották az elméleti nehézségek és a kényes világnézeti összefüggések, utóbbival kapcsolatban esetleg az önbiztosítás szempontjai. Kivételt csak a katolikus bölcselek képeznek, ami voltaképpen nem lephet meg bennünket. A katolikus gondolkodók már a múlt század derekán felismerték azokat a veszedelmeket, amelyek az európai civilizációt fenyegetik, s amikor e civilizáció pilléreinek erősítését munkába vették, nem feledkezhettek meg a tulajdonjogról sem.

A tulajdonjog kérdésében a katolikus tanítást lényegileg a két nagy szociális enciklika, *XIII. Leó pápa Rerum Novarum*, s *XI. Pius pápa Quadragesimo Anno* kezdetű körlevele foglalta össze. Az első, mint köztudomású, 1891-ben, a második 1931-ben került kibocsátásra. Mind a kettő, de különösen a *Rerum Novarum*, kifejezetten *Aquinói Szent Tamásnak*, a kereszténység eddig legnagyobb tudományos szellemének okfejtésére és tétéleire támaszkodik.

Amikor azonban ezt megállapítjuk, két mozzanatot nyomban ki kell emelnünk. Az egyik az, hogy Szent Tamás kutatásai nem egyforma részletességgel terjedtek ki a tárgy minden, főleg jogbölcséleti vonatkozására. Ez érthető, mert abban a korban, a XIII. században, amikor Szent Tamás élt és írta halhatatlan műveit, alig vonták kétségbe a magántulajdon természetjogi megalapozottságát, hiányzott tehát az ellentmondás, ami a tudomány fejlődésének nélkülözhetetlen eleme. A másik mozzanat az, hogy a két enciklika sem tűzte ki célul a katolikus tanítás rendszeres és kimerítő előadását. Mindkettőnek főtárgya a munkáskérdés, ez határozta meg fejtegetéseik körét és szempontjait. Mint-hogy továbbá gyakorlati szükségességből, és pedig a szocializmusra tekintettel íródtak, nem is tételek taglaló kapcsolására, hanem kívülről hangzó állítások cáfolására törekedtek.

Mindebből következik, hogy kész katolikus tanítás olyan értelemben, mintha az Egyház legfőbb tanító hivatala a tulajdonjog problémáját tökéletes teljességgel s minden felmerülő ténykörményre azonnal alkalmazhatóan a hívek elé tárta volna, valójában nincsen. Amivel rendelkezünk, az:

1. a kinyilatkoztatásból — pl. a Tízparancsolat ötödik és kilencedik parancsából — leszűrhető igazságok,
2. a pápák legnagyobb tekintélyű megállapításai, végül
3. vélemények, amelyekben a hittudósok egyet-
értenek.

Csupán e három forrás termékeinek rendszerbe dolgozását nevezhetjük tehát a katolikus tanításnak. Nem zárhatjuk ki azonban ebből azokat a még általános elfogadásra nem talált, vagyis bírált nézeteket sem, amelyek az általános tanításból indulva, tudományos eszközökkel annak továbbfejlesztését célozzák, csak az szükséges, hogy az ilyen nézetekről — egyének vagy irányok, ú. n. iskolák nézeteiről — szólva, ezt a minőségüket világosan s az előbbtől elkülönítő módon kifejezésre juttassuk.

Hogy a nyilvánvaló s így alapvető jellegű igazságok következményeit és alkalmazását illetően nem alakulhatott ki még a katolikus gondolkodásban sem teljesen azonos és állandó érvényességű felfogás, azt magának a tárgynak természete is magyarázza. A külső formák — pl. a magántulajdon formái — függnek a történeti fejlődéstől, s a kérdések is, amelyekre ezzel kapcsolatban válaszolni kell, korok szerint változnak. A tulajdonjogra vonatkozó katolikus tanításban is vannak tehát mindig időhöz kötött elemek. S bár a haladás eszméje kimondottan a keresztény világnézetben gyökerezik, — tőle vették át laicizált fogalmazásban a keresztényellenes rendszerek is — magának a haladás tényének ismérvei sokkal bizonytalanabbak és szövevényesebbek, semhogy megítélésükben egység jöhetne létre. Így a tulajdonjoggal foglalkozó katolikus tudósok között is mindig lesznek olyanok, akiket kortársaik maradibbaknak vagy erősebben haladóknak éreznek.

A tárgy természete s a tulajdonjog rengeteg gyakorlati kihatása indokolja, hogy a *két pápai körlevél sem az „ex cathedra” döntés szándékával nyúlt hozzá a tulajdonnak jogi és gazdasági vonatkozásaihoz.* Sőt vannak kérdések, amelyeket *további tudományos megvitatás számára a körlevelek kifejezetten nyitva hagytak.* A pápai körlevelek legtöbbje egyébként maga is tudományos, olykor hosszú éveken át végzett munka gyümölcse, olyan munkáé, amelybe a Szentszék a legkitünőbb szakértőket vonja be. Misem áll tehát távolabb a pápáktól, mint a tudományos kutatás korlátozása. Sőt nyugodt büszkeséggel állíthatjuk, hogy nincs egyetlen vallási vagy bölcséleti rendszer sem, amely akkora biztosítékait nyújtaná a szellemi szabadságnak, mint a katolicizmus. Ennek megvannak a maga mély okai. Felületi érvként azonban azt is mondhatnók: aki eddig kételkedett benne, gondoljon vissza a közelmultra, vagy tekintsen maga köré, s meggyőződhetik róla.

Azok közül a katolikus tudósok közül, akik a *Rerum Novarum* megjelenése óta a tulajdonjog kérdésével behatóan foglalkoztak, különösen a német *Joseph Biederlack*, *Oswald Nell-Breuning* és *Otto Schilling*, az osztrák *Aemilian Schoepfer* és *Johannes Messner*, a magyar *P. Horváth*

Sándor, a francia Jacques Maritain és Emmanuel Mounier nevét kell kiemelnünk.* Valamennyien egyetemi tanárok s a két francia kivételével egyházi személyek. Az ő munkájuk eredménye — hozzáfűződve a korszakos jelentőségű pápai körlevelek tanításához — újabb bizonyosság arra, hogy napjaink úgynevezett „modern” szellemi áramlataihoz viszonyítva is változatlanul a kétezer éves katolicizmus a legmodernebb, amely nemcsak a szilárd pontot jelenti az eszmék forgatagában, hanem a fejlődés irányát is megszabja. A tulajdonjogról szóló, kiteljesedett és új meg-látásokkal gazdagodott katolikus tanítás megnyugtató és felemelő abban a tekintetben is, hogy a kereszténység eleve parancsolja mindannak a jónak és helyesnek megvalósítását, ami egyén és közösség számára az életkörülmények bármilyen reformjából adódhatnak. Nem azért, mintha a katolikus bölcsélet „összeválogató” lenne, vagyis innen is, onnan is kikeresné és időnkint elsajátítaná az értékes indításokat, hanem mert az emberi lélek „természettől fogva keresztény” s így az emberiség haladásának vonala, ha olykor keserves törésekkel is, végeredményben a kereszténység eszményei felé vezet.

E tanulmány írója azt tűzte ki feladatául, hogy a terjedelem ma lehetséges keretei között is kellőképp megvilágítsa a *katolicizmus viszonyát a tulajdonnak és anyagi értékeknek tapasztalt rendjéhez*, s rávezesse az olvasót az újabb gazdasági formák emberileg és erkölcsileg helytálló megítélésére. Nem kívánja terhelni az olvasót lényegtelen

* Nell-Breuning S. J.: Die Eigentumslehre. (A Görres Gesellschaft által 1931-ben kiadott „Die soziale Frage und der Katholizismus” c. gyűjteményes műben.) — Schilling: Der kirchliche Eigentumsbegriff, 1930. — Horváth Sándor: Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin, 1929. — Maritain: Du régime temporel et de la liberté, 1936; Humanisme intégral, 1938. — Mounier: Vom kapitalistischen Eigentumsbegriff zum Eigentum des Menschen, 1936. (A luzerni Vita Nova kiadó által közzétett német fordítás.) Biederlacknak, Schoepfernek és Messnernek azokra a polémikus tanulmányaikra utalunk, amelyeket a Quadragesimo Anno megjelenését megelőző években tettek közzé a „Das Neue Reich” hasábjain.

történeti mozzanatokkal s nem tér ki más rendszerek tanításának közvetlen bírálatára sem. Mellőzi a ma még tisztán tudományos érdekű részletkérdések behatóbb fejtegetését is. Mert végső célja csupán az, hogy segítségükre legyen mindazoknak, akik még nem tisztázták önmaguk számára a földi javakkal való kapcsolatukat, s akik még nem tudnak vagy nem mernek választani jogos és jogtalan, helyes és helytelen között.

A tulajdonjog egyéni és társadalmi vonatkozásai.

Használati jog és elemi tulajdonjog.

A világ elsődleges célja Isten dicsőítése, másodlagos célja az eszes teremtmények boldogsága. Az ember azonban a boldogságot csak úgy érheti el, ha Istent teszi meg élete tartalmává, vagyis azoknak az értékeknek megvalósítására törekszik, amelyek teljes mértékben csak az Isten tulajdonai. Ezek az értékek: az igazság, a jóság és a szépség. A kultúra nem más, mint e nagy értékeknek diadalra juttatása a természetben és a történetben. Az egész keresztény civilizáció ezeken a sarkalatos tételeken nyugszik s belőlük kell kiindulnunk akkor is, amikor a társadalmi intézményeket vizsgáljuk.*

Az imént mondottakból következik, hogy az ember mint a tapasztalati világ legmagasabb rendű lakója, feladata teljesítéséhez eszköznek tekintheti a természet összes javait, olyan eszköznek, amellyel szabadon rendelkezik. Használhatja, vagyis fogyaszthatja, fogyasztásra begyűjtheti, fogyasztásra és használatra alkalmassá teheti mindazokat

* Mi itt katolikus olvasókhoz szólunk. Ha azonban olyasvalaki kezébe kerül a füzet, aki úgy véli, hogy nem hisz Istenben, próbálja e tételeket legalább annyira elfogadni, mint amennyire el szokás fogadni a mennyiségtanban a kiinduló tételeket. Túl nagy nehézségei egyébként e dolgozat tárgykörében nem támadhatnak, mert nem képzelhető bölcséleti rendszer vagy társadalmi reformmozgalom, amely alaptételeként ne azt vallaná, hogy az ember célja a boldogság. Ennyi pedig elegendő fejtegetéseink megértéséhez.

a javakat, amelyekre saját létfenntartása végett rá van utalva. Az embert tehát a külső javakra vonatkozóan *használati jog* illeti meg, amelyről le sem mondhat, mert hiszen akkor életéről kellene lemondania, amelyet nem magának, hanem Istennek köszönhet. A használati jogot e szerint maga a természet adta az embernek s e jog tárgya a földi javak osztatlan egésze. A használati jog tehát *természetjogként* jár ki minden embernek. Természetjognak nevezzük ugyanis mindazokat a jogokat és jogi kötelezettségeket, amelyeket a természet törvénye létesít s amelyek így a pozitív — vagyis az emberek által hozott — törvényektől függetlenül léteznek.

Ám a használat önmagában még nem jelenti a dolgokkal való rendelkezést is, még kevésbé azt, hogy a használó a dolgot most már sajátjának is tekintheti. Nyilvánvaló pl., hogy aki a megfagyás elől bemenekül egy pajtába, azzal nem rendelkezik s nem is mondhatja a magáénak. Kétségtelen azonban, hogy az elsőrendű fogyasztási javaknál már a pusztá használat sem képzelhető a dolognak tényleges birtokbavétele nélkül, ami magában foglalja a dologgal való rendelkezést és másoknak a dolog birtoklásából való kizárását. Teljes kizárás forog fenn az olyan javaknál, amelyeknél a használat a jószág megsemmisülésével jár (pl. az ennivaló); más javaknál a kizárás csak átmeneti vagy időhatárhoz kötött (pl. a lakás). Az ilyen, vagyis másokat kizáró birtokbavételnek és rendelkezésnek jogi következménye a *tulajdon*. A *tulajdonjog* ugyanis azt a jogot jelenti, hogy anyagi dolgokkal mint sajátunkkal rendelkezünk. Két fogalom jut benne kifejezésre: ezzel a dologgal *én* rendelkezem s ez a dolog az *enyém*.

Senki sem vonhatja kétségbe, hogy a kifejtett értelemben s a körülírt elemi formában a tulajdonjog is, akárcsak a használati jog, feltétlenül természetjogi eredetű. Nyilvánvalóan ezt is a természet adta az embernek, és pedig szükségzerű és egyéni jog gyanánt. Bonyolultabb a kérdés, ha a gyümölcsöző és termelő javakra fordítjuk tekintetünket. Ezeknél ugyanis a használati jog gyakorlása még nem rejti magában a tulajdonjogot is.

A tulajdonszerzés forrásai.

Az ember két eredeti módon szerezhethet a dolgok fölött tulajdonjogot. Az egyik az uratlan dolgoknak másokat kizáró birtokbavétele, amit *foglalásnak* nevezünk. A másik a *munka*.

A foglalás éppúgy vonatkozhatik a gyümölcsre, mint a gyümölcsöző dologra. Az ősidők vándora, ha addig ismeretlen és lakatlan területet fedezett fel, rendelkezési hatalommal és sajátjaként vehette birtokba nemcsak a terület természeti kincseit, hanem magát a területet is.

Ugyanígy sajátjának tekintheti az ember a maga munkájának termékeit és rendelkezhetik velük. Az ember ugyanis, amikor dolgozik, saját elgondolásait valósítja meg, vagyis eszmék szerint formálja a külső dolgokat. Minden dolgozó ember a dologba belelehel valamit a saját énjéből, átad neki valamit a saját lényéből, azaz legszemélyesebb tulajdonából, ami által olyan kapcsolatot létesít, amely azelőtt nem volt meg: a megmunkált dolog reá mutat vissza mint okára, és várja további rendelkezését. Ez a kapcsolat tehát még szembeűnőbben a tulajdonos és a tulajdon kapcsolata. Ez a magyarázata annak, hogy mihelyt nem fogyasztási javakról van szó, a foglalás tulajdonszerző ereje is a dolog megmunkálásában vagy legalább a megmunkálására irányuló komoly szándékban gyökerezik. A föld pl. nem megy át a foglaló tulajdonába egyszerűen csak azért, mert ez a magáénak nyilvánította; meg kell annak határait jelölni és e határok között hozzá is kell fogni annak hasznosításához, vagyis munkát kell végezni. A foglalás csak munkával párosultan válik hatályossá. Vonatkozik ez az összes gyümölcsöző javakra.

A pozitív törvényekben felsorolt minden más tulajdonszerzési mód vagy az előbbi kettőből származik vagy azokat társadalmi megegyezéssel utánuk képezték. Az örökösödés pl. nem más, mint az eredetileg foglalással vagy munkával szerzett tulajdon továbbadása. Hasonlóképpen az ajándékozás és az adás-vételi szerződés is.

A magántulajdon és a közösség.

Vizsgáljuk meg most, hogy milyen tulajdonjogot ad a foglalás és a munka?

A civilizáció haladásával minden terület és természeti kincs végül is foglalás alá kerül. Magának sajátítja ki azokat az egyén vagy az egyének csoportja, a természetes közösségek, aminő pl. a község és az állam. Idestova egy százada elértük a fejlődésnek azt a szakát, amikor a megszülető ember a világon már mindent lefoglaltnak, birtokbavettnek talál. Uratlan javak csak nagyon elvétve akadnak körülöttünk. Amiket mi a köznapi életben azoknak gondolunk, többnyire csak ú. n. *szabad javak*, amelyeket azért vehetünk bizonyos célokra korlátlanul igénybe, mert az ilyen irányú szükségletet messze túlhaladó mennyiségben állnak rendelkezésre. A patak vizéből pl. annyit ihatunk, amennyit akarunk, de erőmű hajtására minden további nélkül már aligha foghatjuk be. (A háború és az ostrom emlékei ne tévesszenek meg senkit: az akkor elsajátított tárgyak vajmi kevésbé voltak uratlanok, csak pillanatnyilag kiestek tulajdonosaik uralma alól; irányukban legtöbbször nem foglalás, legfeljebb elbirtoklás, olykor pedig közönséges lopás történt!) Ám a „későn érkezett” embereket is éppúgy jogokkal ruházta fel a természet, mint az első foglalókat, elsősorban a földi javak használatának jogával. Az ütközések megoldása kétségkívül csak az lehet, hogy ezeknek az utóbbiaknak jogai mind nagyobb mértékben korlátozzák azoknak a jogait, akik a dolgokat már tulajdonukban tartják. És pedig azért, mert a *használati jog erősebb jog, mint a tulajdonjog*. Másoknak a lefoglalt javak birtoklásából való kizárása nem terjedhet odáig, s a javakkal való rendelkezés nem mehet olyan irányban, hogy lehetetlenné vagy elviselhetetlenül nehézze tegye a tulajdon nélkül állók számára a megélhetést.

Ha egy hajótöröttet a vihar kivet egy szigetre, ahol nem lakik senki, hajótöröttünk lefoglalhatja magának tulajdonul az egész szigetet. Ha azonban újabb hajótörött érkezik, ennek használati joga erősebb jog, mint az első

hajótörött tulajdonjoga. Az embert ugyanis teljes használati jog illeti meg mindazokra a javakra, amelyeknek használatától függ az élete. Az első hajótörött tehát, ha még nem művelte meg az egész szigetet, köteles a másodiknak a sziget feltöretlen területéből legalább annyit átengedni, amennyinek kiaknázásából ez megélhet. Ha pedig az első hajótörött már az egész szigetet művelés alá vette, vagyis foglalása ténylegesen tulajdonszerzővé vált, köteles vagy megfelelő darabot bérbe adni belőle vagy munkateljesítmény ellenében rendszeresen kiszolgáltatni kevésbé szerencsés sorstársának a szükséges javakat. Kivéve, ha az illető munkaképtelen, mert akkor az első hajótörött munkateljesítmény nélkül is köteles őt eltartani.

Példánk teljes megértéséhez emlékeztetnünk kell arra, hogy a használati jog gyakorlása a fogyasztási javaknál egyértelmű a tulajdonjog gyakorlásával, már pedig annak, aki nem foglalhat, egyetlen eredeti tulajdonszerzési lehetősége a munka. Számára tehát a munka kötelesség, de a megélhetés mértékéig egyben jog is, amely jognak érvényesítése a javakat kezükben tartó tulajdonosokat terheli. A munkaképtelent viszont tulajdonszerző munka nélkül is megilleti a használati jog, egyszerűen azért, mert ember, s e használati jogának kielégítéséről ugyancsak azok kötelesek gondoskodni, akik a javakkal tulajdon gyanánt rendelkeznek.

Most pedig *taglaljuk a munka tulajdonszerző erejét*. Nyilvánvaló, hogy ha valamely dolgot teljesen az egyén teremte, akkor ez a dolog kizárólagosan az ő tulajdonába tartoznék, mert hiszen nélküle a dolog nem léteznék. Ilyen eset azonban, ha végsőkéig elemezzük, nem fordulhat elő. Magát az anyagot ugyanis, amelyet formál, s magukat a természeti erőket, amelyeket munkába fog, nem az ember teremtette. Az ugart pl. az ember töri fel s ő veti el a magot is, de már a föld csíráztatja ki azt, növeszti meg és szökteti termésbe; együtt dolgozik az eső, a napsugár s a belső energia, amely a magban rejtőzik. Bölcséleti szempontból abszolút tulajdonos csak az lehet, aki teremtő akaratával a tényleges semmiből hív elő dolgokat: az Isten.

Ha azonban nem is dolgokat, de *értékeket* kétségkívül teremthet a maga erejéből is az ember, s az emberek közösségében nem pusztá dolgokkal, hanem értékekkel számolunk. Értéknek nevezzük tudvalevően a javak mérhető gazdasági jelentőségét. Amikor a dolognak kizárólag a ráalkalmazott forma kölcsönöz értéket, míg a természetből vett anyag semmi értékkel sem bír, az egyén valóban a legsajátabb tulajdonának érezheti a dolgot. Az az ősember pl., aki szerszámot csinált a kovákból, e szerszám kizárólagos — jogi értelemben: *abszolút* — tulajdonosának tekinthette magát, mert a kovának akkoriban, minthogy fölös mennyiségben fordult elő, értéke nem volt.

Módosul már a helyzet, amikor az anyagot alakító egyén ezt az anyagot olyan készletből veszi, amelyet valaki már tulajdonaként lefoglalt magának. Ez esetben már a feldolgozás, a munka nem biztosíthat a feldolgozónak teljes tulajdonjogot, hiszen az előállított tárgynak nem az egész értéke származik tőle; bizonyos értéket maga az anyag is képviselt, ez az érték tehát a tárgy értékéből is megilleti az anyag tulajdonosát.

A civilizáció haladásával azután újabb módosulás következik be. Vegyük szemügyre pl. akár a legteremtőbb munkát, a tudományos vagy technikai felfedezést. Valaki hosszas kísérletezések útján olyan találmányt dolgoz ki, amely szinte megbecsülhetetlen értékű. Ezt az értéket ő teremtette-e teljesen, megilleti-e tehát erre vonatkozóan a teljes tulajdonjog? A válasz csak tagadó lehet. Ez a tudományos vagy ez a műszaki lángelme ugyanis abból a célból, hogy dolgozhassék, már óriási szellemi és erkölcsi tőkét kapott a kultúrában, amelyet az előző nemzedékek végtelen sora állított elő, s megkapta azt a tőkét is, amely a társadalmi élet rendezett voltában rejlik. A nyelv, az oktatás, a jogbiztonság — s így folytathatnók szinte határtalanul — mind a társadalom értékalkotó betétje az egyén számára.

A tulajdonszerzés két eredeti módját vizsgálva tehát, olyan megállapításokra jutottunk, amelyeket méltán mondhatunk alapvető fontosságúaknak. Az első tételt abban fo-

galmazhatjuk meg, hogy az *utolsó foglalók életjogai korlátozzák az első foglalók tulajdonjogát*. Minél több ember születik a földre, annál nagyobb megszorítás alá esik a magántulajdon, és pedig két vonatkozásban: a javaknak annál kisebb hányadával rendelkezhetnek tetszésük szerint a tulajdonosok s annál nagyobb teher hárul a magántulajdonra a munkaalkalomnyújtási kötelezettség formájában. A második tétel pedig akként hangzik, hogy az emberiség réges-régen eljutott a fejlődés ama fokára, amikor az egyén már munkájával sem szerezhethet teljes tulajdonjogot. Minden előállított érték ugyanis magában foglal olyan hányadot, amelyet az egyénen kívül álló tényező, nevezetesen a társadalom követelhet magának. Következik ebből, hogy a munkával szerzett magántulajdonban is meg kell különböztetni egy egyéni és egy társadalmi részt, s az igazságosság problémája éppen az, hogy miként határozzuk meg e részeket, vagyis miként és milyen mértékben korlátozzuk a tulajdonos jogát a társadalom jogával.

A mondottakat összefoglalva tehát egyelőre elégedjünk meg ezzel a következménnyel: akár a foglalásnak, akár a munkának tulajdonszerző képességét boncoljuk, kitűnik, hogy a javak magántulajdonként való birtoklásának rendjét nem tekinthetjük véglegesen rögzítettnek a társadalomban.

Egyéni tulajdon vagy közösségi tulajdon?

Minden tulajdonra vonatkozóan, mint látjuk, az egyén jogai mellett a közösséget is jogok illetik meg. Misem természetesebb, mint hogy ezek a jogok ütközésbe kerülhetnek egymással. Az emberi gondolkodásban ősidők óta ismételten fel is merült a kérdés: vajjon helyes-e az, ha az egyén a közvetlen fogyasztás körén kívül eső javak fölött tulajdonjoggal bír, vagy inkább a közösséget kellene az összes ilyen javak tulajdonosának tekinteni? Pontosan feltéve, a kérdés ekként hangzik: vajjon a társadalom legyen-e a tulajdonos és az egyén csak számadással tartozó bérlő vagy az egyén legyen-e a tulajdonos és a társada-

lom a haszonélvező? Kézenfekvő megoldásnak az egyéni és a közösségi tulajdon összetevése kínálkozik, ami kétféleképpen történhetik: vagy közösségi tulajdon teljes egyéni használati joggal vagy egyéni tulajdon közösségi megterheléssel.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy bölcseletileg a „köztulajdon” esete csak akkor forogna fenn, ha a tulajdonos az egész emberi nem, vagyis a földkerekségen élő minden fajú emberek összessége lenne. Ebben az esetben tehát még egy-egy állam sem emelhetne tulajdonosi igényt a saját területére és a területén található javakra. A mindennapi szóhasználatban azonban, ami egyezik a jogtudomány fogalommeghatározásával is, köztulajdonnak azokat a javakat nevezik, amelyek a politikai közösségek, főleg az állam és a község tulajdonába tartoznak (pl. a kincstári erdők vagy a községi legelők). Ezzel szemben magántulajdonon azokat a javakat szokás érteni, amelyek egyes személyek vagy családok és magántársulások tulajdonába tartoznak. Célszerűbben járunk el azonban, ha a magántársulások tulajdonát kivesszük a „magántulajdon” fogalmából s új változatként kollektív vagy együttes tulajdonnak nevezzük. Ebbe a csoportba kellene soroznunk minden más nem politikai jellegű szervezet, (pl. munkaközösség, szakszervezet, szövetkezet) tulajdonát is. Így tehát a tulajdon három alakot ölthet: *köztulajdon*, *együttes tulajdon* és *magántulajdon*. (A továbbiakban többször fogunk élni ezzel a megkülönböztetéssel, amelyet általános elfogadásra ajánlunk.)

A világműveltség eddig legragyogóbb alakja, *Aristoteles*, a magántulajdon mellett foglalt állást. A görög bölcselő, aki a Kr. e. IV. században élt, kifejezetten azt a nézetet képviselte, hogy miután a föld javai minden embernek szólnak, az eszményi állapot az lenne, ha bizonyos tekintetben minden tulajdon közössé válnék. Valójában a célt azonban csak a magántulajdonon keresztül érhetjük el, — szögezte le *Aristoteles* — és pedig akkor, ha olyan nemes lelkűekké neveljük a polgárokat, hogy egymást önként támogatják. Ez az önkéntes vagyonközösség a kívánatos azzal a vagyonközösséggel szemben, amelyet

ráerőszakolnának a polgárookra, mert két erény gyakorlását teszi lehetővé: az egyik az önmérséklet, amelyet a máséval szemben érzünk, a másik a bőkezűség, amelynél fogva a magunkéból adunk. Az állam tehát iparkodik olyan polgárokat nevelni, hogy a jó polgár ne is akarjon hirtelen gazdagságot, a rosszak pedig ne is legyenek képesek ilyent elérni.

Bár akadtak ókori bölcselők, — köztük *Sokrates* és *Platon* is — akik a közösségi tulajdon mellett foglaltak állást, a történeti idők gyakorlatában már általános a magántulajdon elismerése. Megerősítette a kinyilatkoztatott törvény, a *Tízparancsolat* is, amely a magántulajdonnak még gondolati sértését is tilalmazza.

Az első katolikus bölcselő, aki a magántulajdon természetjogi megalapozottságát komoly vizsgálat alá vonta, *Aquinói Szent Tamás* volt. Abból az igazságból indul ki, hogy a föld csak nagyon kedvező éghajlati és talajviszonyok mellett s akkor is csak kis mennyiségben ajándékozik olyan javakat, amelyeket nyomban szükségleteink kielégítésére fordíthatunk. Ezek is szinte kivétel nélkül a táplálkozás körébe esnek s nem jelentik az úgynevezett kultúrjavakat, amelyek az állati sorból való kiemelkedés feltételei. A föld javait legtöbbször fel vagy meg kell dolgozni, hiszen még az őstermelés körében is a természet csak vadont nyújt; a termőtalaj már nem természeti adottság, hanem kultúralkotás. A minden embert megillető használati jog gyakorlására tehát csak az emberiség szaporodásával lépést tartó, egyre termelékenyebb munka adhatja meg a lehetőséget. Amde a munka — mutat rá Szent Tamás — annál alaposabb és gyümölcsözőbb, minél inkább magántulajdonhoz juthat általa a dolgozó. A munka termelékenyebb voltával kapcsolatban azt, hogy a magántulajdon célszerűbb a köztulajdonnál, Szent Tamás három érveléssel támasztotta alá:

1. A kizárólagos felelősség az egyént nagyobb gondosságra és szorgalomra készíti, mint a megosztott felelősség;

2. a szükséges javak előállítása sokkal rendezettebben történik, ha mindenegyes ember tevékenységi terü-

letét pontosan elhatároljuk s nem kell mindenkinek min-
dennel foglalkoznia;

3. az intézkedési jogosultságok elosztása jobban biz-
tosítja a társadalom békéjét, mint a megkülönböztetés
nélküli összevisszaság, feltéve természetesen, hogy min-
denki meg van elégedve a reá jutó résszel.

„Megengedett dolog, hogy az ember saját javakkal
bírhon; szükséges ugyanis az emberi élethez” — mondja
ki ítéletét Szent Tamás. Végeredményben azonban az *em-
beri ész* az, amiből Szent Tamás a magántulajdont köz-
vetlenül származtatja, nevezetesen annak belátásából,
hogy a használati jog kielégítő érvényesülése nagy mér-
tékben feltételezi az egyéni tulajdonjogot. Az emberi
észnek ez a döntő szerepe, amelyet okfejtésében szán
neki, magyarázza, hogy Szent Tamás az egyéni tulajdont
nem tisztán természetjogi eredetűnek vallja, hanem intéz-
ményesítő forrását az általános emberi jogban, az ú. n. *nép-
jogban* keresi.

Ma úgy értelmezzük Szent Tamás felfogását, hogy a
magántulajdon szerinte is természetjogon alapszik, de csak
az ú. n. „*megengedő*” természetjog körébe tartozik, —
miatta még választhatnák volna az emberek a köztulajdont
is — szemben a használati joggal, amelynek „*kényszerítő*”
természetjog jellege van. A régebbi katolikus bölcselek
között nem kevesen voltak, akik bár Szent Tamásra
hivatkoztak, nem elég világosan domborították ki ezt a
mozzanatot. Később azonban meglehetősen elfogadásra
talált az a nézet, hogy a magántulajdon általánosságban
tekintve természetjogi intézmény, csak nem közvetlenül
az, mert konkrét módon nézve, vagyis bizonyos javakat
illetően, esetleges tényezőktől is függ.

A tulajdonjog „*megengedő*” vagy „*kényszerítő*” ter-
mészetjogi minősítése körül folyó vitákba az Egyház a
döntés szándékával mind a mai napig nem szólt bele, s
miután a pápai körlevelek és a legújabb katolikus böl-
cselők, mint látni fogjuk, tudományos vonalon sikerrel
tisztázták a kérdést, már nem is merülhet fel az Egyház
részéről ilyen természetű megnyilatkozás szüksége.

Az Egyház tanítása, amióta a magántulajdont a szocialista gondolkodók az érdeklődés homlokterébe emelték, teljességgel félreérthetetlen abban a tekintetben, hogy az egyéni tulajdonjogot természetjog gyanánt kell kezelni. „Az Egyház a tulajdonjogot, amelyet maga a természet adott, érinthetetlen és sérthetetlen jogként rendeli bárkivel szemben” — szögezte le 1878-ban a *Quod Apostolici Muneris* kezdetű körlevél. A *Rerum Novarum* szerint: „Az a jogot, hogy személyét illetően és sajátjaként tartson birtokában dolgokat, a természet adta az embernek.” Ugyanilyen határozottsággal szól a tulajdonjogról a *Quadragesimo Anno* is.

Minthogy a tulajdonjog alapjainak kérdése döntő fontosságú a magántulajdon elbírálásánál, a körlevelek nem érték be a fenti tétel egyszerű kijelentésével, hanem — főleg a *Rerum Novarum* — részletes bizonyításba is bocsátkoztak. Az, hogy a tulajdonjog természetjog, — fejtik ki a körlevelek — egyrészt az anyagi javak rendeltetéséből, másrészt a munka gyümölcsöző voltából következik. Taglaljuk e két érvet külön-külön.

Természettől joga az embernek, hogy önmagát életben tartsa s életviszonyait tökéletesítse. Gondoskodnia kell tehát nemcsak azokról a szükségleteiről, amelyek a jelenben mutatkoznak, hanem azokról is, amelyek a jövőben felmerülhetnek. És pedig — a természet parancsa ez — az egyénnek kell gondoskodnia, nem a közösségnek. Azért eszes lény ugyanis az ember, hogy célokat kítűzhessen, illetve felismerhessen s a célok szolgálatába eszközöket állíthasson. „Arra sincs ok, — mondja a *Rerum Novarum* — hogy a szükségletek fedezését az államra bizzuk; az ember ugyanis előbb volt, mint az állam, miért is természeténél fogva az állam megalakulása előtt volt joga életének fenntartására.” Az ember azonban nemcsak egyén, hanem szükségszerűen egy családnak is tagja, a szülőknek pedig közvetlen kötelességük, hogy gyermekeiket neveljék, azoknak jelen és jövő szükségleteiről gondoskodjanak, majd őket önálló megélhetéshez segítsék. „A természet leg-szentebb törvénye, — olvassuk a *Rerum Novarum*-ban — hogy a családtagja gyermekeit minden szükségessel ellássa,

s e törvényt maga a természet oda magyarázza, hogy az atya gyermekeinek, kik személyét szinte sokszorosítják s életét mintegy halála után is folytatják, annyit iparkodjék szerezni, hogy magukat az élet kétes folyásában a nyomorúságos sorstól tisztességesen megóvhassák. Ezt pedig más-ként nem valósíthatja meg, csak gyümölcsöző javak birtoklásával, amelyeket örökségképen gyermekeire hagyhat. Az embernek ebből a kettős kötelességéből — önmagával és gyermekeivel szemben — következik tehát, hogy az anyagi javak csak akkor érik el céljukat, ha az egyéneknek joguk van magántulajdont, hozzá gyümölcsöző tulajdont is szerezni. Másként, vagyis magántulajdonba vétel nélkül az anyagi javak kielégítően nem felelhetnek meg rendeltetésüknek.

Ha nem volna továbbá magántulajdon, akkor az emberek nem elégíthetnék ki szükségleteiket rendben és békességben. A társadalom szempontjából nincs értékkülönbség a munka különböző fajai között: éppúgy szükség van sebeszekre, mint utcaseprőkre, bírákra, mint mosónőkre. Ezt értjük a munkanemek *szociális egyértékűségén*. Egyénileg azonban vannak könnyebb és terheesebb, magasabbrendű és alantasabb fajtái a munkának. Mármint, ha az emberek azonos anyagi feltételek közé születnének, vagyis nem volnának a magántulajdonból eredő szociális különbségek, senki sem akadna, aki önként vállalná a terheesebb és alantasabb foglalkozásokat, hanem azok végzőit a hatóságnak kellene kijelölnie. Forrása lenne ez az örökös panaszoknak túrhetetlen szolgaságról és igazságtalanságról, ami állandóan zavarná a társadalom rendjét és békéjét. De még ha belenyugodnék is valaki a hatósági parancsuralomba, hamarosan tapasztalná, hogy a szükségletfedező javak szétosztása sem megfelelő. Ha mindenki a közösség szám-lájára dolgozik, a neki szükségeset is a közösségtől kell kapnia. Am munkateljesítményének értékét és szükségletei mértékét sem állapíthatná meg más, mint a hatóság, ez pedig — eltekintve az óriási igazgatási feladatoktól és szervezettől — nem mehetne végbe örökös sérelmezések, irigykedés, bosszúvágy és szabotálásban kielégülő ellenállási hajlamok nélkül. Ha nincs mód továbbá magántulajdon

szerzésére, kiesik a tömegek életéből az éppen szükséges vagy kikényszeríthető mértéken felüli munka ösztönzése is, vagyis elveszítenék legfőbb rúgójukat az egyéni erőfeszítések, amelyek a civilizáció haladását biztosítják.

A most előadott gondolatmenetet megerősíti a tapasztalat. Háborús és forradalmi időkben pl., amikor legalább is a javak felhasználásában kisebb-nagyobb fokú közösségi gazdálkodást vezetnek be, mindig szenvedjük a szabadság terhes elnyomását, a hatóságok hanyag és céljátévesztett igazgatását, a szükségleti cikkek elosztásának kirívó igazságtalanságait, a csalások és sikkasztások sorozatát, az intézkedő és karhatalmi közegek hajmeresztő visszaéléseit.

Ha mindezt átelmélkedjük, valóban nem juthatunk más következtetésre, mint arra, hogy *a földi javak csak akkor érhetik el céljukat, ha az embereknek joguk van magántulajdont szerezni.*

A tulajdonjog azonban természetjog azért is, mert az embernek sajátjaként van joga munkája gyümölcseire. Aki uratlan dologba viszi bele munkáját, pl. asztalt készít a fából, amely senkié, megszerzi az anyagnak, a fának tulajdonát is, mert munkájának eredménye, az „asztal”, elválaszthatatlan az anyagtól. „A földet — mondja a Rerum Novarum — a megművelő keze és a hozzáértő megmunkálás teljesen megváltoztatja; a vadonból termőtalaj lesz, a keveset hozó földből dúsan jutalmazó. A feljavítás alkalmazott eszközei azonban annyira egybeforrtak a talajjal s annyira átmentek abba, hogy azokat szinte teljesen lehetetlen attól különválasztani... Rendjén van tehát, hogy miként az előállított dolgok az okhoz kapcsolódnak, amely életre hívta azokat, akként a munka gyümölcse is azoké legyen, akik a munkát végezték.” Ha azonban ilyen módon el kell ismernünk az ember jogát magántulajdon szerzésére, nem vonhatjuk kétségbe azt sem, hogy tulajdonszerzési joga a termelő javakra is kiterjed. Az asztalt becserélheti élő fára vagy földre s övéi lesznek azok gyümölcsei is.

A két főérv mellett — a javak rendeltetése és a munka gyümölcse — utalnak a pápai körlevelek a *történet bizonyosságára* is. S méltán, mert olyan intézményről, amely minden nemzetnél s minden időben megtalálható s amely

annál fejlettebb, minél magasabb műveltségi fokon álló társadalomban vizsgáljuk, nem mondhatni mást, mint azt, hogy a természet és a természettörvény írja elő. Akik a történet ebbeli tanúságtételét cáfolni próbálják, vagy tévesen vagy megtévesztő szándékkal magyarázzák félre a pozitív jog amaz intézményeinek változásait, amelyekben a természettől adott tulajdonjog tételesen megjelenik. Hiszen ami ezeket a változásokat — primitív, patriarchális, feudális, kapitalista rendszerek — illeti, éppen a két pápa hirdeti a legnagyobb nyíltsággal, — ezért is keresik a reformokat — hogy a tulajdonjog konkrét formáit a társadalmi feltételek és korok határozzák meg. Amit a körlevelek és a katolikus gondolkodók tagadásba vesznek, az, hogy a tulajdonjog a maga lényegében is pozitív — az állami törvények által létesített — jog lenne, mint ahogy *Rousseau*, *Montesquieu*, *Kant* és mások állítják. Ebből ugyanis az következne, hogy az állam bármikor jogszerűen meg is szüntethetné a magántulajdont. Márpedig — rögzíti le minden időkre szóló határozottsággal a *Rerum Novarum* — „minthogy a javak magántulajdonként való birtoklásának jogát nem az emberek törvénye, hanem a természet adta, a közhatalom magát a jogot nem is törölheti el, csupán a vele való élelt szabályozhatja és hozhatja összhangba a közjával“.

Míg Aquinói Szent Tamás az egyéni tulajdonjogot a „megengedő“ természetjog körébe utalja, vagyis csak közvetve — az észjogon keresztül — származtatja a természetjogból, addig a most taglalt pápai körlevelek pontosan kidolgozott érvelése nem sok kétséget hagyott a felől, hogy az egyéni tulajdonjogot „kényszerítő“ természetjognak kell tekintenünk. A pápák így a magántulajdont, amelyet a miénkkal ellentétes világnézet ostrom alá fogott, igyekeztek az eddiginél szilárdabb és még mélyebb alapra helyezni. Magában a vitatott kérdésben azonban a tekintélyi döntés elől kitértek. A mesteri bizonyítás kiértékelése a tudományra maradt, amely — megítélésünk szerint — már meg is oldotta feladatát, és pedig a pápai körleveleket igazoló eredménnyel.

Fontos mozzanatot jelentett ebben a tekintetben a

személyiségi elv felelevenítése és a mai szociológiai gondolkodásnak megfelelő kifejtése. Felelevenítés azért, mert ezt az elvet már Szent Tamásnál megtaláljuk. Voltaképen a *Rerum Novarum* is Szent Tamásnak erre a meglátására támaszkodik, amikor előadja, hogy amíg az állatot ösztönei vezetik, az embert értelme az állat fölé emeli, s éppen ezért a földi javak az embernek nemcsak használatra adottnak, mint az állatnak, hanem állandó birtoklásra is, és pedig nemcsak a fogyasztási, de a termő javak is. „Az embernek a földön — mondja a körlevél — nemcsak egyszerű használati joga van, mint az állatnak, hanem tartós tulajdonjoga is, és pedig nemcsak ama dolgok tekintetében, amelyek a használattal felemészthetők, hanem azok tekintetében is, amelyek a használattal nem emészthetők fel.”

A mai újszolasztikusok, vagyis Szent Tamás modern követői között *Maritain* annyira központi jelentőséget tudott adni a személyiségi elvnek, hogy egész társadalombölcseleti rendszerét „personnalizmusnak” nevezhette el. Sokban azonos gondolkodású vele *Mounier* is, aki a maga irányát „keresztény humanizmusnak” hívja. Közös kiindulási tételük az, hogy az embert nem tekinthetjük elszigetelt egyénnek, sem pedig pusztán egy közösség tagjának, mert az ember lényege, első és eredeti valósága az, hogy *személy*. Ez a mivolta az, amiben különbözik a föld bármely más élőlényétől s azok esetleges közösségének tagjaitól. A személy ugyanis kettőt jelent, nevezetesen azt, hogy az ember *értelmes lény* és hogy *erkölcsi lény*. Mint értelmes lény a dolgok rendjében az értelmet keresi és tetteit értelmi felismerések szerint irányítja; mint erkölcsi lény, tudatában van elszakíthatatlan kapcsolatainak, amelyek Istenhez és embertársaihoz fűzik, tudatában van ebből adódó felelősségének és magatartását ehhez szabja. Mármost a személy, mint értelemmel alkotó, személyiségénél fogva s abból folyóan alapozza meg az egyéni tulajdonjogot.

Az emberi munka ugyanis mindig egy valóságos, konkrét személy értelmi erőfeszítésének ráalkalmazása az anyagra. Minden emberi munka *művészi* jellegű, még akkor is, ha a szó köznapi értelmében nem az. Mert a művészet nem más, mint értelmi tevékenység, amely egy mű elő-

állítására irányul. S ez az a mozzanat, amely általánosságban ébren tartja az emberi természetben az egyéni tulajdonszerzési törekvést s megalapozza az egyéni tulajdonra való jogot. A méhnél vagy a hódnál, ezeknél a szorgalmas és ügyes állatoknál nincs művészi munkatevékenység tulajdonképeni értelemben, nincs „munka-értelem”, így nem is adódhatik náluk egyéni tulajdon.

Dolgoknak egyéni tulajdonként való birtoklása tehát olyan jog, amely az emberi személyiségből folyik. Vagyis a magántulajdon létesítője nem az emberek célszerűségi megégyezése, a megengedő természetjog, hanem igenis a *kényszerítő természetjog*, ami azt jelenti, hogy a magántulajdont a természetjog sérelme nélkül az emberek megégyezése sem törölheti el. Ha az államhatalom, akár teljes alkotmányossággal is, ilyen megszüntető törvényt hozna, ez típusa lenne a jogtalan jognak.

A magántulajdon eredetének kérdését ilyen módon lezártnak és véglegesen tisztázottnak tekinthetjük a katolikus tanításban.

A tulajdonjog terjedelme.

A magántulajdon terhei.

Am ha az egyéni tulajdonhoz való jog az emberi személyiség folyománya is, tehát nem csupán a célszerűséget latolgató emberi megégyezés műve, a javaknak magántulajdon formájában való birtoklása semmiképen sem szünteti meg a javaknak minden emberhez fűződő vonatkozásait. A tulajdonjognak korlátai és a magántulajdonnak terhei vannak, amelyek a földi javak céljából erednek. A javak, mint már megismertük, minden ember használatára vannak szánva, valamelyes módon tehát közösek. Ezt az elsődleges lényegi rendeltetésüket nem veszíthetik el azzal sem, hogy magántulajdonba kerülnek. Hiszen a természet éppen azért létesítette a tulajdonjogot, hogy általa és rajta keresztül minden ember teljesebben és tökéletesebben gyakorolhassa használati jogát. A javak céljához viszonyítva a magántulajdon valójában csak az *eszköz*

jellegével bír, következésképpen sem nem hiúsíthatja meg a célt, sem fölébe nem kerekedhetik. „A föld, — állapítja meg a *Rerum Novarum* — bár magánosok között osztatik fel, nem szűnik meg mindenki használatára szolgálni.”

Két oldala van tehát a magántulajdonnak: *egyéni* és *társadalmi*. Nincs két „tulajdonfogalom”, — egy individuális és egy szociális — csak egy igazi tulajdonfogalom, amely kettős vonatkozást tartalmaz. Ami megteveszthet bennünket, az, hogy a különböző korok a tulajdonjognak hol az egyik, hol a másik vonatkozását emelik ki, alkalmazkodva a maguk sajátos társadalmi és gazdasági feltételeihez. A mi korunkban már annyira a szociális vonatkozásra lendült át a hangsúly, hogy szinte felemészti az egyéni vonatkozás, s a tulajdonjog a társadalomtól kapott kezelési megbízatássá sorvad. Nyilvánvaló, hogy a katolikus tanítás, amely a tulajdonjogot természetjogilag megalapozott valóságos jognak tekinti, határozottan ellene fordul a tulajdonjog ilyesféle „funkcionális” felfogásának. Legalább ennyire távol áll azonban a katolikus tanítástól a tulajdonjognak az az individualista értelmezése is, amely a római jog átvétele nyomán vált általánossá a civilizált nemzetek körében. Magát a római jog nyújtotta jogfogalmazást ugyan a katolikus Egyház is beiktatta törvénykönyvébe, de magyarázatában és gyakorlatában sohasem, a szabadelvű kapitalizmus tetőpontján sem vétette szem elől a szociális vonatkozást. Ami látszat ez ellen szól, legfeljebb egyeseknek — akár egyháziaknak is — eltévelyedése vagy kisiklása volt. Méltán róttta meg tehát a *Quadragesimp Anno* azokat a „felforgató szellemeket”, akik „szégyenkezés nélkül azzal a rágalommal gyalázták az Egyházat, hogy teológusainak tanításába egy állítólagos pogány tulajdonfogalmat engedett becsúszni, s akik azt állították, hogy a jogfogalmat egy másikkal kell felváltani, amelynek ők kirívó tudatlansággal a keresztény jelzőt adták”.

Abból, amit a minden embernek kijáró használati jogról hallottunk, önként szűrődnek le a javak tulajdonosaira háruló kötelezettségek. Az idevágó katolikus tanítást két főtételben határozhatjuk meg. Az egyik, hogy azok ré-

szére, akiknek nincs tulajdonuk, a tulajdonosok kötelesek rendelkezésre bocsátani a szükséges javakat. És pedig — mint egy helyen már kifejtettük — a munkaképteleneknek ellenszolgáltatás nélkül ingyen, a munkaképeseknek viszont megfelelő munkateljesítmény ellenében. *Minden tulajdon* — az egyéni és az együttes éppúgy, mint a közösségi — *természetjognál fogva meg van tehát terelve a munkaképtelenek használati jogával és a vagyontalanok munkajogával.* A másik főtétel pedig úgy szól, hogy végszükség esetében, amikor az embert puszta életének fenntartása kényszeríti erre, a segítség szükségének mértékéig bárkinek joga van idegen javak elvételére, mert *végszükségben a javak közössé válnak.* (A végszükségből menekültnek csupán az az erkölcsi kötelessége támad, hogy később, ha teheti, a tulajdonosnak okozott kárt megtérítse.)

Nyilvánvaló azonban, hogy a végszükség esetét kivéve, amikor is a végszükséget szenvedő ott gyakorolhatja használati jogát, ahol a javakat éppen találja, a munkaképtelenek és a vagyontalan munkaképesek nem fordulhatnak megélhetési követelésükkel egy-egy általuk kiválasztott tulajdonoshoz. Rendezett társadalomban, mint erről még szólni fogunk, az államnak a joga és kötelessége, hogy ebből a célból igénybe vegye a tulajdonosoktól a szükségelt javakat.

A szükséges és a felesleges.

Okaiban világos, következményeiben alapvető jelentőségű a katolikus tanításnak az a tétele, hogy *minden tulajdon meg van terelve a munkaképtelenek használati jogával és a vagyontalanok munkajogával.* Ám mennyiben és milyen határig érinti ez az egyes tulajdonosokat? Ennek a kérdésnek tisztázása minden eddiginél fontosabb az emberi személy mint erkölcsi lény számára.

A válasz nem nehéz. Mások végszükségének eseteitől eltekintve, minden körülmények között a tulajdonosé, vagyis mentes a természetjogi megterheléstől a *tulajdonnak az a része*, amely szükséges ahhoz, hogy a tulajdonos a minden embert, tehát az őt magát is megillető használati

jogot gyakorolhassa. A tulajdonnak ezenfelüli részét viszont terhelik a már ismert kötelezettségek. Másként kifejezve: *jávaiból teljesen a tulajdonosé a szükséges, rendeltetésében már közös a felesleg.*

A „szükséges” és a „felesleg” fogalmát Aquinói Szent Tamás is behatóan elemezte, még inkább a mi korunk katolikus bölcselei, főleg a franciák, úgyannyira, hogy az ezirányú tudományos munkát is lényegében lezártnak tekinthetjük s eredményeit méltán illeszthetjük be a katolikus tanításba.

A *szükséges* jelenti e szerint mindenekelőtt a *létminimumot*, vagyis a javaknak azt a legkisebb mennyiségét, amely nélkül az egyén nem tarthatja magát életben, jelenti azután a *személyileg szükségeset*, vagyis az előbbin túlmenően a javaknak azt a legkisebb mennyiségét, amely nélkül életünket nem tudnók emberhez méltóan alakítani. Utóbbin érteni kell bizonyos minimumot a pihenés, testápolás, művelődés körében, a részvétel lehetőségét a közéletben s bizonyos mozgási teret a lelki erők számára. Ez a kettős értelemben vett szükséges így az alapszükségletek kielégítésére irányul s erre a tulajdonosnak feltétlen joga van. A magántulajdon körének ez az egyetlen szelvénye, ahol jogilag valóban *abszolút* jogról beszélhetünk. Az egyénnek természetesen nemcsak önmagáról, hanem családjáról is gondoskodnia kell, az őt megillető szükségeset tehát a gondozására utalt valamennyi személy szükségleteinek figyelembevételével kell számítani. Nyilvánvaló azonban, hogy az így megállapított minimumra azoknak is abszolút joguk van, akik nem rendelkeznek tulajdonnal, következésképpen az a világ, amelyben bizonyos személyek még ettől a szükségesetől is meg vannak fosztva, semmiképp sem az igazságosságon nyugszik. Ebből folyik, hogy a társadalmi élet rendje a feltétlenül szükségesnek biztosítása céljából állandóan felülvizsgálatra szorul.

A létminimumnak és a személyileg szükségesnek az a meghatározása, amelyet fentebb adtunk, eligazítást nyújt abban a tekintetben is, hogy meg tudjuk különböztetni a *nycmort* és a *szegénységet*. Nyomor az az állapot, amelyben csupán a pusztá megélésre, a tengődésre nyílik mód.

Ezzel szemben a szegénység a létminimumon felül a személyileg szükségeset is tartalmazza — felesleg nélkül.

E két rendbeli szükségesen kívül van azonban a szükségesnek egy harmadik faja is, amelyet a katolikus bölcselet a *feltételesen szükségesnek* nevez. Ez a javaknak már az a méltányos többlete, amely nélkül az egyén nem élhetne a foglalkozásához és kötelezettségeihez illő módon, s nem munkálhatná társadalmi emelkedését, márpedig az egyénnek utóbbi törekvése tartja mozgásban a folytonos haladás irányában az egész civilizációt.

A társadalmi emelkedés vágya két forrásból fakadhat. Az egyik a mohóság, irigység, hiúság vagy a hír és dicsőség szomjazása, a másik azonban a személyiség teremtő kifejtőzése a közjó szolgálatában. A feltétlenül szükséges mindenegyes ember elemi szükségleteinek felel meg, a feltételesen szükséges viszont az egyén szoros értelemben vett személyi adottságainak, hajlamainak és képességeinek. Nem az ember egyéni becsvágyaira, de az emberben szunnyadó, mozgásba vagy lendületbe hozható teremtő erőkre való tekintettel tehát a feltételesen szükségesnek helyes elosztása céljából is állandóan felül kell vizsgálni a társadalmi élet rendjét.

Nem engedhetjük meg, hogy azt a helytálló és szép tanítást, amelyet a katolikus bölcselek a *feltételesen szükségesről* megfogalmaztak, pártosan és érdekeltségi alapon magyarázzák félre olyanok, akik vele próbálják igazolni a mértéktelen gazdagságot. És szót kell emelnünk az ellen is, hogy a feltételesen szükséges fogalmából egy ferde közvélemény olyan osztálykötelezettségeket szerkesszen, amelyek igazságtalanul gátolják az egyének társadalmi emelkedését. Gondoljunk itt a „cifra nyomorúság” jelenségére is, mint amikor pl. akár a közelmúltban is az iratlan illendőség olyan vendégeskedést, lakásberendezést, öltözködést stb. írt elő a középosztály tagjainak, különösen asszonyainak, hogy igen sok család vagyoniilag belepusztult s az életnek éppen igazi örömeitől esett el. Az az eszmény, amelyért nekünk katolikusoknak küzdenünk kell, a *teremtő szegénység*, amelyet az élet nagyvonalú egyszerűségének is nevezhetünk. A harc ezért az eszményért egy-

ben harcot is követel annak két ellensége: a bőség és a nyomor ellen. A javak elosztása mozdítsa elő az egyesek és osztályok közös jólétét. A javak rendeltetésével ellentétes a birtoklásban mutatkozó túl nagy egyenlőtlenség, amikor kevesek hatalmas gazdagságot tartanak kezükben, mások pedig nem tudnak kiemelkedni az ínségből. Joggal hagyja meg a *Quadragesimo Anno*: „Minden erővel és igyekezettel azon kell fáradoznunk, hogy legalább a jövőben a javak újonnan teremtett bősége csak méltányos arányban gyűljék a birtokos köröknél, ellenben széles folyamban áramolják azokhoz, akik a munkát végzik.”

Az eddig előadottakból következik, hogy a tulajdonképeni felesleg, az *abszolút felesleg* a javaknak az a mennyisége, amely felülmúlja a feltételelesen szükségeset. Ez már a javaknak abba a körébe tartozik, amelyeknek használata a katolikus tanítás értelmében természetből fogva a közösséget illeti. Éppen ezért, ha azt, aki ilyen felesleggel rendelkezik, a pozitív jog szempontjából tulajdonosnak is nevezzük, valójában — a természetjog szempontjából — nem tekinthetjük annak, csupán e javak *birtokosának*. Mindaddig ugyanis, amíg szükségét szenvedők vannak, az ilyen abszolút feleslegben visszatartott javakat kell látnunk. A gazdag helyzete még akkor is, ha a társadalom meghagyja birtokában a felesleget, a mi álláspontunk alapján olyan, mint a *felelős megbízotté*, aki egy harmadiknak javára és számlájára végzi az ügyvitelt.

Ez a tétel a katolikus tanításban mindig szerepelt. Már *Bossuet* ekként fejezte ki magát: „A gazdagok a szegények számadói.” *Belliot* 1910-ben kiadott nagy katolikus szociológiájában írja: „A keresztény jog megokoltan minősíti a gazdagokat vagyonkezelőknek. Isten, hogy úgy mondjuk, a szegények kincstárosaivá és pénztárosaivá rendelte őket. A tulajdonos nem tarthatja magát abszolút úrnak abban az értelemben, mintha nem tartoznék számadással senkinek. Ellenkezően: számadással tartozik először a társadalomnak, másodszor Istennek.” Szemben tehát a szükségessel, amelyre vonatkozóan a rendelkezést illetően is fennáll a tulajdonos abszolút tulajdonjoga, a felesleg már csak *relatív tulajdonként* maradhat magántulajdonban,

ami annyit jelent, hogy csak az általa művelt jó és az általa a köznek hajtott előnyök igazolhatják személyes jellegét.

Önként felvetődik a kérdés, vajjon a tulajdonos, aki önzésből társadalomellenesen jár el feleslegével, nem veszíti-e el erre a feleslegre vonatkozó tulajdonjogát? A katolikus tanítás tagadólag válaszol erre, tagadóan, mert a tulajdonjog önmagában és önmagától nem mehet veszendőbe. A természetjog — mint *P. Horváth Sándor* kifejti — nem ismer erre esetet, csupán a tulajdonjog vétlen vagy vétkes felfüggesztését mondja ki olyan esetekben, amikor magasabb szabályok, mint amilyenek a tulajdonjogot létesítették, utóbbiakkal összeütközésbe kerülnek. Így pl. a felebarát végső szükségében e konkrét esetre vonatkozóan a természetjog felfüggeszti a tulajdonjogot és az általános használati jogot lépteti hatályba. A tulajdonjog ilyen természetjogból folyó felfüggesztését csak az emberi jogalkotó hatalom, tehát az állam változtathatja át azután a tulajdonjog elvesztésére. Semmi kétség azonban, hogy miután a természetjog szerint a személyes gazdagság csak akkor jogszerű, ha belőle a társadalom részére a felesleg egész mennyiségének megfelelő haszon származik, az olyan magántulajdontól, amelyhez ebből a szempontból visszaélések tapadnak, a természetjog megtagadja elismerését és védelmét. Ennek következtében az állam, éppen mert a természetjogot kell érvényesítenie, ilyen esetekben törvényei útján felfüggesztheti a tulajdonjogot, sőt annak elvesztését is kinyilváníthatja.

Ezekután megérthetjük és félreértés veszedelme nélkül olvasóink elé tárhatjuk egyes katolikus bölcseletről, mint *Mouniernek* is azt az állásfoglalását, hogy amennyiben a gazdag ember valami közhasznú módon nem osztja ki feleslegét, egyszerűen sikkasztást követ el s ebben az esetben igenis: „a tulajdon — lopás”. Ugyanezt a nézetet három évtizeddel előtte a kevésbé radikális hangú *Belliot* ekként írta körül: „Ha a gazdagság önző, akkor bizonyos esetekben azzá válik, amit Proudhon mondott általában a magántulajdonról, s amit Szent Jeromos állapított meg korának gazdagságáról.”

Amióta rendezett társadalom van, a felesleget kisebb-nagyobb mértékben igénybe is szokta venni a közösség. Az igénybevétel kisebb-nagyobb mértéke azonban nem változtat azon, hogy a megmaradó részre is fennáll a kiosztás kötelezettsége, mert hiszen, mint láttuk, az abszolút felesleget a közösség szolgálatába kell állítani. A kiosztás különböző módokon történhetik. Adhat a gazdag alamizsnát közvetlenül a rászorulóknak, támogathat karitatív intézményeket, munkaalkalmak nyújtásának célzatával részt vehet közhasznú művek létesítésében, új iparágak bevezetésével kísérletezhetik, befektetésekkel javíthatja a termőföld hozamát, kislakásokat építhet, kulturális feladatokat vállalhat.

A katolikus elmélet és a társadalmi valóság.

A szociális igazságosság.

Arról, hogy az abszolút felesleg kiosztásának kötelezettsége általában a javak tulajdonosaira háruló kötelezettségek milyen természetűek, már a régmúltban is sokat elmélkedtek és vitáztak a katolikus bölcselek. A kérdés, amelyet el kellett dönteni, úgy hangzott, hogy a kötelezettségek vajjon csupán a *szeretetből* folynak-e vagy pedig az *igazságosságból*, amelynek megsértése súlyosabb elbírálás alá esik.

Nem kétséges, hogy pl. az abszolút felesleg kiosztását a szeretet is parancsolja, hiszen a kiosztás módjának megválasztásában nagyon is érvényesülhetnek a felebaráti szeretet ösztönzései. „A természetes és keresztény érzület azonban, — állapítja meg *Donat** — ha homályosan is, mindig érezte, hogy a szociális kötelezettségek zöme több, mint a szeretet követelménye, úgyannyira, hogy azok megsértése jogtalanságot is tartalmaz másokkal szemben.”

A keresztény ókor egyházatyái is világosan ezt a nézetet képviselték. Közülük egyesek odáig mentek, hogy

* J. Donat S. J.: *Summa philosophiae christianae*, VIII. *Ethica specialis*. 1934.

általában kárhoztatták a magántulajdont. De éles magántulajdon-ellenes megnyilatkozásaik valójában csak azt célozták, hogy az akkori gazdagok mérhetetlen kapzsiságával szemben előmozdítsák — különösen a fölöslegből — az adakozást és érvényesüléshez segítsék a javak elsődleges rendeltetését. Írásaikban tehát határozottan kidomborodik az a vélemény, hogy a *fölösleg kiosztása nemcsupán a szeretet, de az igazságosság követelménye is*. A legújabb időkben azután, amikor a földi javak elosztásának nagy visszasságai a jogfosztottság érzését a tömegekben még inkább kiélezték, csaknem általánossá vált a katolikus bölcséletben az az ítélet, hogy ha egyesek nem juthatnak hozzá a szükségeshez, akkor a természetjogilag nekik járó javaktól esnek el, következésképpen az igazságosságon történik sérelem. „A szabad jövedelmek, vagyis azok, amelyek a megfelelő és tisztas életfenntartáshoz nem kívántatnak, — mondja a *Quadragesimo Anno* — semmiképpen sincsenek tetszés szerinti rendelkezésre adva az embernek; az alalmazkodásnak, a jótékonykodásnak és a nagylelkűségnek a gazdagokra háruló *legszigorúbb kötelességét* a Szentírás és a szent egyházatyák a legnyiltabb szavakkal serényen hangoztatják.” Az itt szóbanforgó igazságosságot a *Quadragesimo Anno* nyomán, ma már mindinkább elfogadott értelmezéssel, *szociális igazságosságnak* hívjuk.

Hogy pontosan megértsük ezt a manapság sűrűn használt kifejezést, tudnunk kell, hogy az igazságosság általában az az erény, amely mindenkinek megadni parancsolja azt, ami neki jár, vagyis azt, amihez joga van. Az igazságosság megsértése az igazságtalanság. Szenvedő értelemben, tehát annak szempontjából, akin igazságtalanság esik, az igazságosság megsértését *jogtalanságnak* is nevezhetjük.

A katolikus bölcsélet régebben csak három fajtát különböztette meg az igazságosságnak, és pedig a *törvényi*, a *kölcsönösségi* és az *oszló igazságosságot*. Az első az állam ama jogának figyelembevételét írja elő, hogy törvényei útján megkövetelheti az állampolgároktól mindazokat a szolgáltatásokat, amelyek szükségesek az állam erkölcsileg igazolt céljainak eléréséhez. A kölcsönösségi igazságosság azt akarja, hogy az embernek más emberrel

való viszonyában a szolgáltatások és ellenszolgáltatások egyenlőek vagy azonos értékűek legyenek. Végül az osztó igazságosság a társadalom tagjainak arra a jogára vonatkozik, hogy azok az előnyök és azok a terhek, amelyek a társadalomban való élésből származnak, megfelelő arányban oszoljanak meg az egyesek között.

Az igazságosságnak bölcséletileg legújabbán kidolgozott, negyedik faja, a *szociális igazságosság*, az embereknek mint egyéneknek arra a jogára irányul, hogy *a földi javakból a megélhetéshez elégséges mértékben részesüljenek*. Az anyagi javak ugyanis — mint ismételten szó esett róla — elsődleges rendeltetésükből folyóan mindenki használatára valók, vagyis mindenkinek meg kell kapnia belőlük a szükségeset. Ez az elsődleges rendeltetés elválaszthatatlanul rátapad az anyagi javakra még akkor is, ha azok magántulajdonba kerültek, mert a magántulajdont nem azért létesítette a természet, hogy az elsődleges cél megghiúsuljon, hanem hogy az jobban és biztosabban érvényesüljön. Az egyének tehát a szükségesség mértékéig a javakat, köztük azokat is, amelyek már mások birtokában vannak, mint sajátjukat igényelhetik, nem akként ugyan, hogy jogukban állna határozottan ezt vagy azt a jószágot ettől vagy attól az embertársuktól elkövetelni, hanem *határozatlanul*, vagyis akként, hogy a rendezett társadalomban a szükséges nekik is használatukra bocsáttassék. Másként kifejezve: magántulajdonok szerzésének s a már szerzett tulajdonok használatának akként kell határokat szabni, hogy a javak szociális célja csorbát ne szenvedjen.

Ha a most mondottakat jól átgondoljuk, mindjárt rájövünk, hogy a szociális igazságosságból kifolyóan a konkrét egyedekre háruló konkrét kötelességeket a természet-jog nem határozza meg. Minthogy e miatt ezek a kötelességek ki sem kényszeríthetők, meghatározásuk a konkrét esetekben mindig az illető egyén lelkiismeretének teendője. Az elcsúszás könnyűsége miatt hangzik felénk az Evangéliumból: „Jaj nektek, gazdagok!” vagy Szent Jakab leveléből: „Sírjatok gazdagok, üvöltve nyomorúságtokban!” Az államnak azonban módjában áll ezeket a kötelességeket közelebből is meghatározni, s ha ez történik, akkor ezek

a szociális igazságosságon sarkalló kötelezettségek már a *törvényi igazságosság* körébe lépnek, következésképpen kikényszeríthetőkké válnak. S nem egy katolikus bölcsele, mint *Messner* is, éppen abban véli megtalálni a társadalmi haladás fokmérőjét, hogy milyen terjedelemben és ütemben alakulnak át a szociális igazságosság követelményei pozitív szabályokká. E miatt mondja ki *Messner* azt a tételt, hogy a társadalmi haladásnak nincs hatékonyabb emeltyűje, mint a szociális igazságosság katolikus eszméje.

A termelési eszközök.

Minthogy a használati jog legszembetűnőbb módon a közvetlen fogyasztási javak, főleg a táplálék tekintetében lép elénk, a tulajdonjognak azokat a már megismert korlátait, amelyek a használati jog egyetemességéből folynak, a katolikus bölcselet elsősorban a *földtulajdonnal* kapcsolatban állapította meg és dolgozta ki. A *Rerum Novarum* fejtegetései és példái is nagyjában e körül forognak, s nem is olyan régen akadtak katolikus gondolkodók, mint a francia *Chénon*, akik a magántulajdon természetjogi kötöttségeit kizárólag a földtulajdonra vonatkoztatták. Ez az álláspont azonban nyilván tarthatatlanná vált azóta, amióta a kapitalista gazdasági rendszer kibontakozott, mert hiszen szemben a multtal, amikor a gazdagságnak, tehát az abszolút feleslegek keletkezésének legfőbb forrása a földtulajdon volt, ma ebben a folyamatban hasonlíthatatlanul nagyobb szerepet visz az ipari és a banktőke. Ebből következik, hogy utóbbiak elhatalmasodása és visszaélései sokkal súlyosabb mértékben is veszélyeztetik az általános használati jog érvényesíthetését. Az újabb katolikus bölcselek tehát helyesen jártak el, amikor a földtulajdonnal szemben emelhető kívánalmakat a többi termelési eszközre is kiterjesztették.

Általános érvényű mindenekelőtt a katolikus tanításnak az a tétele, hogy a *helyes gazdálkodásnak legnagyobb ellenségét* — s egyben a magántulajdonnal kapcsolatba hozható szociális bajok gyökerét — a *javak visszatartásában kell látnunk és elvonásukban a természetes használás elől.*

Idetartozik az a kirívó visszaélés, amikor a piaci árak emelése vagy tartása végett a termelési eszközök tulajdonosai megsemmisítik mezőgazdasági terményeik vagy állatállományuk bizonyos hányadát, ahogy ismételten megtörtént az 1930-as évek gazdasági válságában a braziliai kávéval, a gyapottal, a kanadai búzával és az ausztráliai juhval. Effajta műveletekre, ha leplezetlenebb formában is — pl. gyárak összevásárlása és leállítása révén a termelésnek haszonnövelést célzó csökkentésére — a kapitalista tökések eléggé hajlamosak, nem sokat törődve azzal, hogy ugyanakkor még saját országukban is az emberek nagy tömegei nélkülözik a szóbanforgó javakat. *Éppígy elitélendők azok, a mesterkedések is, amelyek jogi vagy tényleges monopóliumok teremtetésével az árucikkek drágítására irányulnak*, mert nyomában a társadalom legkevésbé tehetőse rétegei elesnek a javak megfelelő használatától.

Általános elvként mondhatjuk ki, hogy *a termelésnek éppígy, mint a kereskedelemnek nem a pusztá nyereszkesedésre vagy a haszon mértéktelen növelésére kell irányulnia, hanem a valóban meglevő szükségletekhez kell igazodniuk s így a közösség javának előmozdítására kell törekedniök*. Mindazokat a gazdasági ágazatokat tehát, amelyek jelentőségüknél fogva közhasznú intézményeknek tekinthetők, nem szabad többé magánérdekek önkényére bízni. Az ilyen gazdasági ágazatokat, iparágakat és egyes üzemeket a közösség ellenőrzése alá kell helyezni. Hogy milyen módon, ennek megállapítása már a gyakorlati szociálpolitika feladata. Katolikus szociálpolitikusok felvetették már azt a gondolatot is, hogy nem kellene-e a termelési hitelműveleteket elvonni a magánbankoktól?

A használati jog elsőbbségéből folyóan megkövetelheti a társadalom, hogy a földbirtokosok jól műveljék földjeiket, az egyéb termelési eszközök tulajdonosai a megkívánt legnagyobb árumennyiséget állítsák elő, sőt nehéz időkben előírhatja azt is, hogy mindannyian azt termeljék vagy készítsék, amire a társadalom tagjai pillanatnyilag leginkább rászorulnak. Az Egyház a maga gyakorlatával már a régmúltban is utalt erre a tételre. Abból kiindulva, hogy a föld gyümölcsei mindenki részére szólnak, IV. Ke-

lementől (1241) egészen VII. Piusig (1804) a pápai rendeletek hosszú sora hatalmazta fel az egyházi állam területén élő polgárokat, hogy a kellő időben művelés alá nem vett földeket szabadon megmunkálhassák és a termést saját tulajdonuk gyanánt betakaríthassák.

A magántulajdon helyes kezeléséhez tartozik a *termelési eszközök tulajdonosai által végeztetett munka igazságos javadalmazása* is. A katolikus bölcselek mind egyetértenek abban, hogy nemcsak a kikötött bér meg nem fizetése, hanem az éhbérért való dolgoztatás is egy elbírálás alá esik a rablással. A munkának ugyanis, akárcsak a magántulajdonnak két vonatkozása van: egyéni és társadalmi. Ez azt jelenti, hogy a munkabérek megállapításánál két célt kell szem előtt tartani. Az egyik az, hogy a munkabér elegendő legyen a munkavállalónak és családjának emberhezméltó létfenntartására, a másik, hogy mindazok, akik munkájukra vannak utalva, valóban munkához s így megélhetéshez jussanak. „A szociális igazságosság tiltja tehát, — olvassuk a *Quadragesimo Anno*-ban — hogy egyéni haszon kedvéért és a közjó követelményeinek háttérbe szorításával a munkavállalók béreit a megengedhető mérték alá süllyesszék vagy föléje hajtsák; parancsolja viszont, hogy az értelem és a jóakarat egyesült erőivel a béreket lehetőleg úgy irányítsák, hogy minél többen és minél több munkaalkalmat találjanak, s a munka hozadékból életük fenntartása végett megfelelő mértékben részesüljenek.”

Hogy mindazokat az elvi jellegű követeléseket, amelyeket a természetjog alapján a magántulajdon s jelesen a termelési eszközök kezelése tekintetében támaszthatunk, mennyiben lehet s miképpen kell a társadalom életében megvalósítani, már nem a jogbölcselet és a szociálfilozófia kérdése, hanem a *gazdaságpolitikáé és a szociálpolitikáé*. Az emberi tevékenységnek ez a két utóbbi megnyilatkozása azonban nem annyira a tudomány, mint sokkal inkább a *művészet* körébe tartozik, idevonatkozóan tehát nem is beszélhetünk általános katolikus tanításról, csupán egyének vagy csoportok felfogásairól. Mindenesetre reájuk is állnak a *Quadragesimo Anno* szavai: „Hasznos és érdek-

teljes munkát végeznek azok, akik a szeretet és egyetértés, valamint az Egyház által mindenkor szilárdan képviselt és átszármaztatott tanítás sérelme nélkül azon fáradoznak, hogy pontosan kikutassák ama kötelességek, valamint határok belső lényegét, amelyeket az emberi társadalomban való élés követelményei megszabnak mind a tulajdonjoggal, mind a tulajdon használatával és haszonélvezetével szemben." Ilyen érzülettel kell mérlegelnünk az ipari tőketulajdonnak azt a javasolt reformját is, amelynek *Maritain* és *Mounier* a legmesszebb hangzó szószólói.

Köztudomású, hogy a modern iparban nem ugyanaz az egyén az, aki valamit kigondol, aki a munkafolyamatot rendezi s aki a gyártmányokat készíti. A gépesítés és észszerűsítés elválasztotta egymástól a termelésnek ezt a három szakaszát, a munkamegosztás pedig ezenfelül is megsokszorozta azoknak az embereknek számát, akik egy és ugyanazon tárgy előállításával foglalatoskodnak. Megszakadt a kapcsolat a termelés és a fogyasztás között is: a gyártmányok olyan fogyasztóhoz jutnak, akikkel a gyártók semmiféle kapcsolatban sem állnak, utóbbiak még gyártmányaik útját sem kísérhetik nyomon, a közvetítők oly hosszú láncán mennek át azok. Alig találni így termelőt, aki közvetlen viszonyban állana személyes munkájának termékével. *Kollektív személy* alakult ki, akire új formában vonatkozik a személyes tulajdon joga. Az együttes termelés mai változata tehát az *együttes tulajdon* új változatát indokolja. Abból a célból ugyanis, hogy a tőkét szerves kapcsolatba hozzuk a termelő munkával, a tőke tulajdonát, ha talán nem is egészében, de nagyobbik hányadában a vállalat szellemi és fizikai munkásainak és volt munkásainak kezébe kellene juttatni. Az ekként kollektív személyekké alakított üzemeket azután országos szövetségbe lehetne tömöríteni. E korszakos reform megvalósítása esetén tehát — mint Mounier kifejezi magát — az üzemek személyekből álló személyekké változnának, a szövetség pedig üzemekből álló személlyé. Már ehhez a reformhoz tekinthetjük kiindulásnak az üzemi bizottságot is, amely intézmény egyáltalán nem a forradalmak talál-

mánya, hanem haladó katolikus szociálpolitikusok évtizedes követelése.

A kézműipari kisüzemeket, ahol tőke és munka egybeesik, természetesen mai formájukban kell meghagyni, feltéve, hogy ezek a közjót szolgálják s nem az önzésnek és a minden haladással szembenálló ellenzékiességnek költőhelyei. A szövetkezeti beszerzés és értékesítés számára azonban itt éppúgy nagy teret kellene nyitni, mint a parasztbirtokokra alapozott mezőgazdaságban. A szövetkezet különben is fontos eleme a társadalmi haladásnak, mert főleg tőle várhatjuk, hogy megszabadítsa gazdaságunkat az elősdi jellegű, nem produktív közvetítőktől.

Az állam jogai és beavatkozásának határai.

Aki átelmélkedi az olvasottakat, bajosan fog megütközni azon az állításunkon, hogy senki kereszténynek nem lehet kifogása az ellen, hogy a jelenlegi társadalmi berendezkedés gyökeres revízió alá vétessék. Amit azonban hangoztatunk, az, hogy a régi intézmények lebontásának és újak építésének nem szabad egyesek külön előnyét céloznia, mert nem újabb kiváltságosoknak, hanem az összességnek van igénye azokra az „igaztalan javakra”, amelyeket a reformok felszabadítanak.

Maguknak a reformoknak irányát pontosan meghatározza a tulajdonjogról szóló katolikus tanítás. Az államnak, miután létoka a közjó szolgálata, elsősorban oda kell hatnia, hogy területén minden ember gyakorolhassa a természetből kapott használati jogát. Ennek kapcsán figyelemmel kell lennie arra is, hogy a civilizáció fejlődésével fokozódnak azok az igények is, amelyeknek kielégíthetése az „emberhez méltó” élet feltételévé válik. Nem is olyan régen pl. nem ütközött meg a társadalom azon, hogy a vagyontalanok gyermekeit 6—7 éves korukban bányamunkára fogták; ma ezt égbekiáltó embertelenségnek érezzük, s ragaszkodunk hozzá, hogy legalább 14 éves korig minden gyermek iskolába járjon, s eljöhét az idő, amikor az emberiség nem fogja követelni, hogy mindenki

számára megadassék a 18 vagy 20 éves korig való tanulás lehetősége. Az ilyenfajta változások teszik éppen a civilizáció szociális tartalmának bővülését.

Rendes viszonyok között a *társadalmi gazdaság részben önműködően is gondoskodik arról, hogy az egyének megélhessenek*. Ami hiányosság mutatkozik, annak orvoslása természetjogi kötelezettség súlyával az államra hárul. Az állam a *szükségesség mértékéig igénybe veheti ebből a célból az egyéni jövedelmek feleslegeit*, aminek útja az *igazságos adóztatás*. Az adóztatás igazságosságához tartozik az is, hogy az úgynevezett munkanélküli jövedelmekre az állam nagyobb terheket rójon, mint a munkával szerzettekre. Magát a *munkanélküli jövedelmet* azonban, miután a gyümölcsöző jószág jogszerűen lehet magántulajdon tárgya, igazságtalannak nem tekinthetjük. Kötelezheti továbbá az állam a felesleget tartalmazó jövedelmek és a termelési eszközök tulajdonosait, hogy közvetve vagy közvetlenül munkaalkalmakat nyújtsanak. Közvetett mód pl. a vagyondézsmá kivétele vagy a céladóztatás, amikor az állam az ilyen bevételt közmunkákra és közérdekű beruházásokra fordítja; közvetlen út pl. a házak tatarozásának, az újjáépítésnek elrendelése. Nemcsak joga, de kötelessége az államnak, hogy munkára utalt polgárait bérvédelemben részesítse. Általában ezt szolgálja az intézményes szociálpolitika, különösen a legkisebb munkabérek megállapítása, a családi bér bevezetése, a társadalombiztosítás kiépítése.

Abból a célból tehát, hogy a *tulajdonjog katolikus értelmezése az élet valóságában is megnyilatkozassék, az államnak rendező és szabályozó hatalmat kell gyakorolnia*. „Hogy a tulajdon használásával nemcsak a saját előnyre kell gondolni, hanem a közjóra is figyelemmel kell lenni, — szögezi le a *Quadragesimo Anno* — az minden további nélkül következik a tulajdonnak már hangsúlyozott kétoldalúságából, a tulajdon individuális és szociális funkciójából. Az államhatalom feladata, hogy az idevágó kötelességeket, ahol erre szükség van s amennyiben a természetjog elegendőképpen meg nem határozza, részletekbe menően körülírja. Az állam tehát, figyelembe

véve a közjó valóságos követelményeit, — mindig a természeti és az isteni jog keretében — részletesen elrendelheti, hogy a tulajdonosoknak mit szabad tenniük tulajdonuk használatát illetően és mit nem szabad tenniük.”

Az államnak ezt a szükséges hatalmát sértheti és veszélyeztetheti az az illetéktelen hatalomszerzés, amelyre különösen a tőkeérdekű gazdálkodás korában a gazdasági érdekeltségek rávetették magukat. Az államnak tehát, hogy távoltarthassa magától a gazdasági hatalmasságok politikai befolyását, bizonyos védelemmel kell ellátnia tekintélyét akként, hogy ellenőrzési jogot biztosít magának a nagyvállalatok és országos fontosságú üzemek bizonyos csoportjai fölött. Nyomós indokok esetén elrendelheti az állam ipari és bányavállalatok, hajtóerő-telepek köztulajdonba vételét, ú. n. *szocializálását* is. Amikor azonban a katolikus bölcselek — s maga *XII. Pius* pápa is az 1946. évi strassbourgi francia katolikus szociális hét-höz intézett szózatában — *elismerik konkrét esetekben az ilyen államosítások megengedhető voltát*, nem téveszthetjük szem elől a katolikus tanításnak azt a hangsúlyozott tételét, hogy *tulajdonjog elvileg csak az egyedi személyeknek és a természetes kollektív személyeknek jár*. Hogy az állam az utóbbi kategóriába sorolható-e, éppen a katolikus bölcselek *erősen vitatják*. Nem kétséges azonban, hogy az *állam mindenekelőtt döntőbíró* és kiegyenlítő hatalom az egyedi és a természetes kollektív személyek között, miért is *eluben helyesebb, ha neki magának nincs tulajdona*, legfeljebb a szinte önműködő vagy semlegesnek mondható országos közüzemeket vállalja, aminő a posta vagy a vasút.

A magántulajdon hatalmi funkciójának azonban — amely nem a tulajdonjognak, hanem a javak mértéktelen halmozhatásának folyománya — az egyedi és a kollektív személyek irányából is véget kell vetni. Főleg ennek a funkciónak lett ugyanis következménye a *nagytőkések osztályuralmi helyzete*, a gazdasági középrétegek romlása, az értelmiség szellemi szabadságának elvesztése, a fizikai munkavállalók létbizonytalansága. E hatalmi funkció megszüntetésének szüksége *olykor egymagában is igazolhat*

olyan lépéseket, aminő a földreform. A használati jog elsőbbségéből következik az is, hogy ha egyes tulajdonosok magántulajdona terjedelemben olyan méretet ölt, hogy ez szükségtelenül megnehezíti a vagyontalanok használati jogának gyakorlását, akkor egyenesen köteleességgé válhat, hogy utóbbiak javára megfelelő intézkedésekkel csökkentsük az egy kézben tartható magántulajdonok mennyiségét.

Minél teljesebben igénybe veszi azonban az állam a tulajdonosok feleslegét és rendelkezik azzal a közösség javára, annál közelebb fekvő a kísértés, hogy „totálissá” váljék. Ha tehát meg akarjuk óvni az emberi személyt a „totális állam” fenyegetésétől, — s egyedül ezt nevezhetjük antifasizmusnak, mikor is közömbös, hogy a fasizmusok jobbról vagy balról jönnek-e — elsősorban arról kell gondoskodni, hogy a társadalom erős és ellenállásra képes személyekből tevődjék össze. Fel kell ruházni az emberi személyt az anyagi önállóság és függetlenség vértjével, hogy ne legyen kiszolgáltatva az állam kénye-kedvére, hanem éppen ellenkezően: ő határozhassa meg, hogy hol szűnik meg a szociális kötelezettség és hol kezdődik az állami önkény.

A katolikus tanítás abból, hogy a magántulajdon a kényszerítő természetjog terméke és egyenes folyománya az emberi személyiségnek, megrendíthetetlen állásfoglalásként oda következtet, hogy — miként a *Rerum Novarum* is hangsúlyozta — az egyénnek és nem a társadalomnak feladata, hogy az egyén sorsáról határozzon. A közösségnek segítenie kell az egyént, de nem veheti magára a felelősséget az egyén sorsáért. Az a világ, amelyben a szociális berendezés oly tökéletes volna, hogy az embernek kötelességei teljesítéséhez mindenkor egy intézmény állna rendelkezésére, amely mentesítené őt a jó és a rossz, a jobb és a rosszabb közti választástól, az életet önműködő gépezetté tenné s ezzel a szabadságot teljesen megszüntetné. Az emberi személy sorsának meghatározására gondolva pedig, amely a személy feladata s amiért a személy felelős, ragaszkodnunk kell annak a ténynek elismeréséhez, hogy az élet esetlegességeivel szemben a legbiztosabb

védelmet az értékálló s lehetőleg gyümölcsöző egyéni tulajdon, legalkalmasabban az *ingatlan* tulajdon nyújtja. Még világosabb és még nyomósabb igazság ez, ha az embert mint társaslényt, egy család tagját tekintjük.

Az anyagi hátvédnek birtoklása adhatja meg egyedül az embernek azt a lelki szabadságot, az ítélet és elhatározás ama függetlenségét, amely sarkalatos feltétele a *demokráciának*. E miatt tehát magának a társadalomnak is kimagasló érdeke, hogy minél több tagja szerezzen értékálló egyéni tulajdont, mindenekelőtt saját otthont, amelyben meghúzódva a legkeményebb megpróbáltatásokat is át tudja vészelni. Érdeke azonban a társadalomnak azért is, mert tapasztalati igazság, hogy az egyének munkája annál céltudatosabb és termelékenyebb, minél inkább meghaladja a pillanatnyi szükségletet a vele elérhető és értékállóan megőrizhető javadalmazás. Ha pedig így az egyéni tulajdon a közösséginél sokkal nagyobb mértékben fokozza a javak mennyiségét, akkor több jószág jut az egyesekre s annál inkább tudja érvényesíteni a társadalom minden tagja a maga természettől kapott használati jogát.

Összefoglalóan tehát kimondhatjuk, hogy a magántulajdon nemcsak az emberi törvények alapján, de a természetjogból folyóan is alá van vetve az állam jogalkotó hatalmának. Az állam a közjó érdekében meghatározhatja a szerzési módokat, szolgalmakkal és adókkal terhelheti a tulajdonokat, meggátolhatja az uzsorát, igazságos árakat állapíthat meg, súlyos okból a termelő javak szocializálását, illetve kisajátítását foganatosíthatja, általában mindent megtehet és köteles is megtenni, hogy a javak elsődleges céljuktól el ne üttessenek, s megszabhatja azokat a gazdasági feltételeket, amelyek között a javak és jövedelmek megfelelő elosztása létre jöhet. Am mindenkor óvakodni tartozik az állam attól, hogy a tulajdonjogot jobban, mint a közjó követeli, megszorítsa vagy hogy a magánjövedelmeket igazságtalan adóztatással és szolgáltatási kötelezettségekkel teljesen feleméssze.

Vizsgálódásainkban fokról-fokra kihüvelykeztük a tulajdonjogot abból a sokszoros burokból, amelybe áltudományossággal párosulva, önző egyéni és csoportérdekek takarták az idők folyamán. Ami azonban megmaradt belőle, az *szilárd és kézzelfogható valóság. A személyes magántulajdonnak* kell képeznie azt a védelmi övet, azt a gazdasági várfalat, amely *biztosítja az embert a mind nagyobb mérvű kollektivizálódással szemben.* Az igazi magántulajdonnak tehát *újszerű szerepet kell betöltenie* az emberi személy és az egész civilizáció szolgálatában az *állami mindenhatóság és a gazdasági kollektívizmus ellen.* Ugyanakkor azonban — mint meggyőződhattünk róla — az a politika, amelynek gyakorlására a magántulajdon tekintetében az állam hivatott, távolról sem *statikus*, hanem kifejezetten *dinamikus* politika: intézkedéseit újból és újból a szociális jólét adott időpontban és adott körülmények között elérhető legnagyobb mértékének feltételei és követelményei írják elő. A katolikus értelmezés tehát, bár a leghatározottabban védi a személyes magántulajdont, beláthatatlan lehetőségekig szentesíti a demokratikus és szociális haladást is. „*Meglepő következtetés azok számára, — idézhetjük ideillően Nell-Breuning szavait — akik pénzeszsákjaikat a pápai körlevelek védelme alá szertették volna helyezni.*” Egészen természetes azonban, hogy végeredményben ez a dinamikus tulajdonpolitika sem lehet más, mint a *XIII. Leó* által ekként nevezett „*tulajdonbarát politika*”. Ahogy a *Rerum Novarum* mondotta: „A törvények kedvezni tartoznak a tulajdonjognak s amennyire csak lehetséges, intézkedni abban az irányban, hogy a sokaságból minél többen kívánjanak javakat birtokolni.”

Az a tanítás, amelyet a társadalom és a jog katolikus bölcselete nyújt a magántulajdonról, az igazság igényével lép fel s éppen ezért — *akár tetszik a világnézeti ellenfeleknek, akár nem* — a gyakorlati életben egyre szélesebb körű érvényesülésre talál. Mert *igazság csak egy van*, legfeljebb nem ismerik fel vagy nem ismerik el. S befejezésül még egy lényeges mozzanat. Az újítókat, a forradalmárokat meg szokták vádolni: utópiák mögé húzódnak, hogy ön-

magukat kivonhassák a jelen kötelezettségei alól. A katolikus tanítással másként állunk. Már e pillanatban megkezdheti mindenki a szabályok alkalmazását a saját magánjövedelmeinek kezelésében.

Nihil obstat. Dr. Paulus Kecskés m. p. censor dioecesanus. Nr. 5566. Imprimatur. Strigonii, die 4. Nov. 1946. Dr. Joannes Drahos m. p. vicarius generalis aeppalis.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest. — Felelős: Schaff Árpád.
Felelős kiadó: Mihálovics Zsigmond.

Az ÚJ EMBER KISKÖNYVTÁR minden száma egyházi cenzurán megy át. Az egyházi cenzornak azt kell megállapítania, hogy nem tartalmaz-e a vonatkozó munka olyan tételeket, amelyek hit és erkölcs szempontjából összeférhetetlenek a katolikus tanítással. Ilyen irányú tagadó ítéletét fejezi ki a 'cenzor a „nihil obstat” megjegyzéssel amellyel azt mondja, hogy a műben nincs kivetni való. Ennek nyomán az egyházi hatóság megadja az engedélyt — „imprimatur” — a nyomtatásra és terjesztésre.

Mindebből tehát nem következik az, hogy a cenzor az illető mű szerzőjének fejtegetéseit az Egyház tanító hivatala állásfoglalásainak, vagy azokkal mindenben egyezőknek ismerné el, sem pedig az, hogy bármilyen tekintetben is korlátozni kívánná a kutató szellem szabadságát mindazokban a kérdésekben, amelyek nem tartoznak szorosan a katolikus hit és erkölcs változhatatlan döntései körébe.

EDDIG MEGJELENT FÜZETEK:

1. Egyházunk és iskoláink.
(Beresztóczy Miklós) 1:50 ft
2. Van Isten! (Radó Polikárp) .. 1.— „
3. Katolikus tanítás a tulajdon-
jogról. (Mihelics Vid) 2:50 „

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Van lélek! (Radó Polikárp)
Van túlvilág! (Radó Polikárp)
Van Krisztusunk! (Tower Vilmos)

